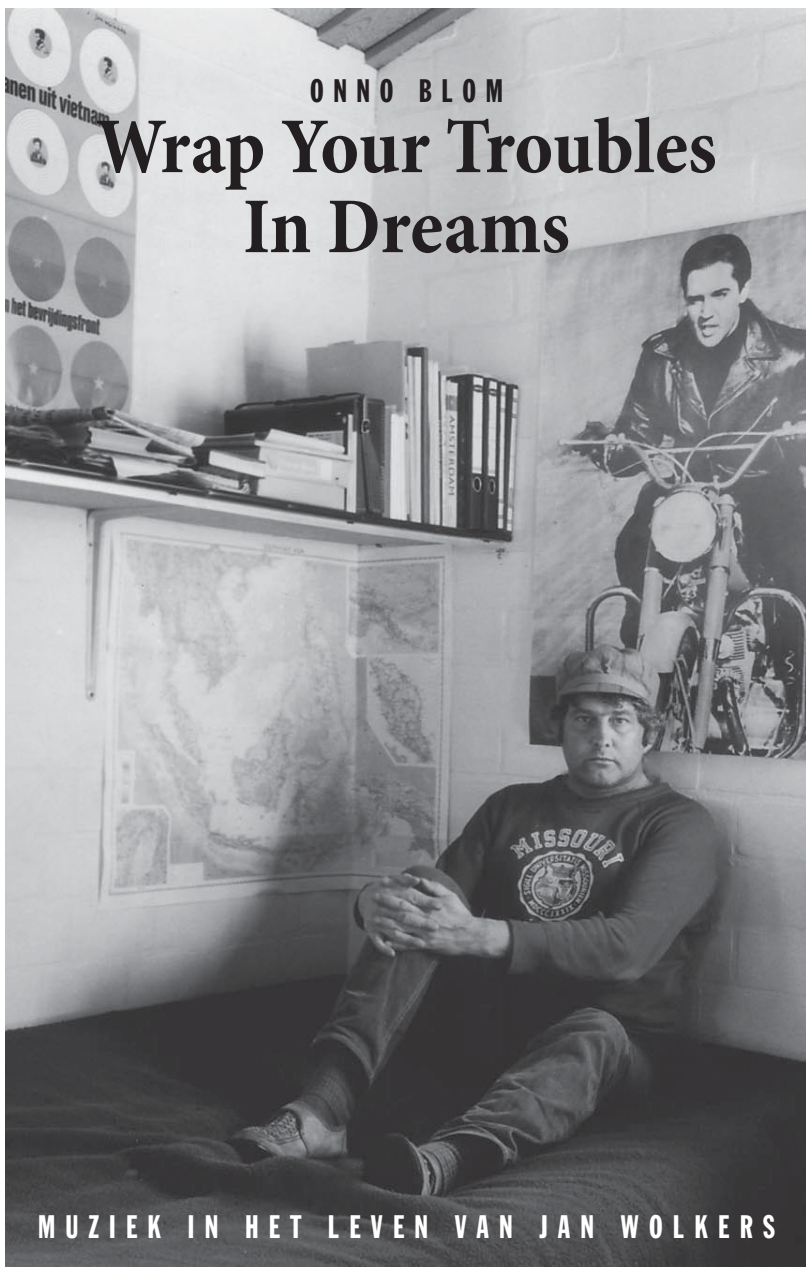

ONNO BLOM

Wrap Your Troubles In Dreams

MUZIEK IN HET LEVEN VAN JAN WOLKERS

Het eerste dat Jan Wolkers door de wiegekap heen hoorde, waren de bovenaardse goddelijke akkoorden van Bach. ‘Maar temend, of er zand zat tussen de noten,’ dichtte hij later, ‘Mijn muzikaal gevoel ging bijna naar de kloten.’

In het arme, streng gereformeerd gezin in Oegstgeest, waarin hij in 1925 werd geboren als derde van een elftal kinderen, kwam alle muziek van boven. Het waren de toonladders van God. Als jongetje leerde hij de teksten van de psalmen uit zijn hoofd – voor ‘versje’ had hij een 9 op school – en zong die mee in de kerk en thuis, als zijn vader achter het harmonium kroop. Heel verfijnd klonk dat niet. Vader Wolkers speelde houterig en steevast één tel achter de maat. ‘De toetsen leken wel besmeurd met stroop, / Terwijl de melodie traag verder kroop.’

Tijdens de Splendid Thirties luisterde Jan mee als zijn vader op zondagmiddag te midden van zijn talrijk kroost roerloos zat te luisteren naar ‘de strontbombarie van Willem Mengelberg, die met klapperende hangwangen, waarvan het kristallen waterstel op de radiokast leek mee te trillen, het Concertgebouworkest opzweepte tot de kruinen van de wodanseiken van de zoveelste symfonie van Ludwig van Beethoven.’

Pas vanaf het begin van de oorlog hoorde Jan regelmatig heidense muziek, waarnaar hij met rooie oortjes luisterde en waaraan hij onmiddellijk verslinderd raakte. Het was ook de tijd dat hij stiekem naar de bioscoop begon te gaan – en zijn ogen uitkeek. Toen Jan in 1943 onderdook in een zolderkamertje op de Lange Mare in Leiden om aan de Arbeitseinsatz te ontsnappen, én aan de harde hand van zijn vader, hoorde hij in De Vergulde Turk de *tiger rag* spelen, zulke heerlijke negerswing, dat zelfs de Duitse soldaten die overdag met hun stalen hakken door de Breestraat marcheerden, het niet konden laten om op die muziek van aartsvijand Amerika te dansen.

Jazz werd een grote liefde in het leven van Jan Wolkers. In de jaren vijftig, toen hij als jonge beeldhouwer naar Amsterdam verhuisde, kon hij er niet genoeg van krijgen. Op de vloer van zijn atelier in de Zomerdijkstraat in Amsterdam stond een koffergrammofoon. Elke keer opnieuw zette hij de naald op de paar
2 platen die hij kon kopen van het geld van de contraprestatie. Altijd

weer het tweede jazzconcert van Benny Goodman: ‘Hello, this is Benny Goodman and it seems to me that I have heard that thing before. You may have heard it too as well as the other numbers...’ Wel tien maal Someday Sweetheart, Stardust, My gal Sal, Josephine, Everybody Loves My Baby, You Turned The Tables On Me.’

Platen waren duur. Jazzconcerten ook. Toch nam Wolkers zijn tweede vrouw, Annemarie Nauta, een woeste schone die model zou staan voor Olga in *Turks Fruit*, ermee naar toe. Ze aten liever een week alleen maar aardappelen, dan dat ze niet naar de nachtelijke, rokerige concerten in het Concertgebouw gingen. In Wolkers’ archief zitten nog de kaartjes en programmaboekjes: 8 december 1957: Miles Davis quintet. 14 november 1959: Art Blakey and the Jazz Messengers. Met Lee Morgan op trompet.

Nadat hij een keer ruzie had gemaakt met Annemarie zette Jan om het goed te maken een plaatje op waar ze erg van hield. ‘Het Phil Woods Jazz Quintet met Jon Eardley,’ schreef Wolkers in *Turks Fruit*. ‘Pot Pie en Mad About the Boy. Nou, dat was ze op dat moment zeker niet want ze sloeg de arm van de grammofoon opzij, greep het plaatje en zeilde het door het open raam naar buiten.’

Nadat Annemarie bij hem weg was gegaan en Wolkers werd overmand door liefdesverdriet, tikte hij een brief aan haar op het melancholieke ritme van Dizzy Gillespie. ‘Lieve Anna,’ schreef hij op 25 mei 1960, ‘de regen stroomt neer, een dikke loodrechte meiregen, beslagen ramen, alsof ik door m’n septemberogen kijk, maar de meidoorn erachter blijft wit, houdt zich vlinderachtig en deint mee met het fijne schrammende trompetje van Dizzy Gillespie: wouldn’t you / wrap your troubles in dreams / there is no greater love / HAVE TRUMPET, WILL EXCITE. Je kunt het horen, je kunt het horen, lieveling, als je stil bent en goed luistert.’

In de jaren zestig raakte Wolkers bevriend met Willem Breuker, de weergaloze jazzsaxofonist en experimentele componist. Ze gaven ook samen performances. Traden op tijdens de grote demonstraties tegen de oorlog in Vietnam. Op 14 oktober 1968 openden ze, samen met de drummer Han Bennink, de boekenmarkt in de RAI met een schilder-, muziek- en blootshow. Boven het podium hing een aantal van Wolkers’ felgroen en oranje bollenschilderijen. Op het

grote podium zelf stond links een blinkend drumstel en rechts een schildersezel met een onbeschilderd doek van drie bij vier meter.

‘Dan komt Jan Wolkers op in zijn bekende rode Amerikaanse universiteitstrui en lichtblauwe spijkerbroek. Achter hem aan komen de twee grootste jazzmusici van Europa, de saxofonist Willem Breuker en de drummer Han Bennink. Ze lopen naar het midden van het toneel waar Jan Wolkers de witte tennisschoenen van Han Bennink knalgeel schildert, die daarna meteen naar zijn drumstel loopt, erachter gaat zitten en de zaal vol waanzinnige ritmen slaat. Willem Breuker kan bijna niet wachten tot zijn tennisschoenen ook geel zijn. Terwijl het penseel nog rond zijn enkels zwiert stort hij zich gewapend met zijn saxofoon in de branding van het geluid, neemt er deel aan, vormt het tot een hoekig ritme dat een parafrase lijkt op de felgekleurde bouwsels om hem heen.’

Daarna werd de muziek ineens zacht en zwoel. Karina, Wolkers jonge vriendin, een vuurrode communistendochter bijgenaamd de Aphrodite van Amsterdam, liep op hoge hakken en in imitatiebontjas het toneel op. Loom kleepte zij zich uit en ging naakt op een verhoging staan. Vervolgens hulde Wolkers haar lichaam met behulp van leukoplast en dikke dotten watten langzaam maar zeker in een witte wolk. De zaal werd doodstil. ‘Je kon,’ schreef Wolkers, ‘een nylon onderbroekje horen vallen.’

Met Karina luisterde Wolkers ook eindeloos naar muziek. Ze bezochten jazzconcerten van Thelonious Monk, Coleman Hawkins, Ben Webster en Ornette Coleman en bewonderden de protestsongs van Bob Dylan. ‘A Hard Rain’s A - Gonna Fall’

Vanwege zijn succes als schrijver kon Wolkers de koffergrammofoon vervangen door een mooie geluidsinstallatie van Optonica die hij kocht om de hoek, bij Raf in de Rijnstraat. Naar wie luisterde hij? De bonte verzameling platen staat nog keurig in Wolkers’ stalen boekenkast op Texel. Ik noem een paar namen: Charlie Parker, Georges Brassens, Janis Joplin, Fats Waller, The Rolling Stones.

Hartstochtelijk hield Wolkers van Billy Holiday. Dat vinyl sneed hem door de ziel. Van This Is My Last Affair had hij zelfs

hebben. Als hij ernaar luisterde, stroomden de tranen over zijn wangen en danste hij door het atelier met zijn schildpadpoes Voske in zijn armen.

Toen Jan en Karina vanaf the summer of '69 een decennium lang elk voor- en najaar een paar weken een klein huisje huurden in de schaduw van de vuurtoren op Texel, namen ze cassettebandjes mee om te draaien op de lange tochten met de auto over het eiland. Elvis was hun favoriet. Deinend in de Citroën DS en later sophisticated op de leren stoelen van de Jaguar werden muziek en landschap één. Texel, Tennessee. 'We rijden,' schreef Wolkers in zijn dagboek op 10 september 1980, 'even de Krimweg af met Elvis Presley op de band – From Elvis In Memphis – en zien grote wulpen overkomen die hun zware snavel door de storm boren.'

Wolkers bewonderde Elvis' stem en geniale muzikale gevoel. Hoe kon iemand zoveel betekenis leggen in zulke simpele teksten? Elvis kon van een drol een diamant zingen. Lievelingsliedjes: 'Only The Strong Survive'. 'Long Black Limousine' en 'Burning Love', waarnaar de romantitel *Brandende Liefde* knipoogt. Wolkers hield van de vroege nummers én van de oude, dikke zwetende, puffende en zijn tekst vergetende Elvis in zijn uitpuilende glitterpak. Juist omdat het larmoyant was, veel te vet en over the top. 'Dat vind jij toch ook hè, Willem?' zei Wolkers tegen Willem Breuker. Die was het met hem eens. Muziek moet te ver gaan, een scherp randje hebben.

Op de dag dat Elvis overleed, 17 augustus 1977, schreef Wolkers in zijn dagboek: 'Als ik in bed lig roept Karina naar boven dat er net over het nieuws gekomen is dat Elvis Presley in Memphis overleden is. Ben meteen klaarwakker. Zie die jongen in dat witte pak voor me zoals we hem zagen tijdens dat optreden in Las Vegas.' Thuis draaiden ze die hele dag de platen van Elvis. 'Kijken naar het nieuws. Zien de poort van zijn huis waarvoor rouwende mensen bij elkaar gestroomd zijn. Een jongen en een meisje, treurend in elkaars armen. Als ik de tijd had ging ik erheen om erover te schrijven. Op Veronica is heel toepasselijk de film "The Day The Music Died".'

Waarschijnlijk heeft Wolkers wel het een en ander in de zelfbenoemde koning van de rock & roll herkend. Ook hij was een gulzig moederskindje, opgegroeid in een armzalige godvruchtige

omgeving. Waar Elvis gospels leerde zingen in de kerk, daar moest Jan meezingen als zijn vader op het harmonium speelde voor zijn elf kinderen – op basis van dat getal kunnen we gevoeglijk aannemen dat vader Wolkers zelden voor het zingen de kerk uitging.

Wolkers mocht over één van de meest bijzondere stemmen van het vaderland beschikken, zingen kon hij niet. Zijn vader was ook niet door de Muze gekust. ‘Gaat die ouwe weer op het orgel zitten jengelen,’ zei Jans broer Gerrit tegen hem als hun vader achter de toetsen schoof.

Zelf heeft Jan nooit een instrument bespeeld. Hij bespeelde louter de toetsen van de typemachine, de ‘piano van de ziel’ zoals de dichter Gerrit Achterberg die heeft genoemd. Tikken kon Wolkers overigens razendsnel en met tien vingers. Het allereerste diploma dat hij haalde, was zijn typediploma van Instituut Pont in Leiden. Midden in de oorlog leerde hij daar ritmisch typen op muziek van Victor Sylvester. Aanvankelijk ramde Jan er stram op los. Zijn bijnaam bij Pont was ‘De mitrailleur’. Maar later, met al die romans in de vingers, en een strook behangpapier in de machine, zodat hij geen nieuw papier in de wagen hoefde te draaien en eindeloos door kon schrijven, klonk zijn getik ruisend en golvend. Als een branding van letters.

Of iemand hip was, of werd verguisd, daar trok Wolkers zich niets van aan. Hij luisterde simpelweg naar wat hij mooi vond. Zo luisterde hij ook naar Frank Sinatra, die werd verketterd door linkse intellectuelen, maar was gezegend met een magistrale timing. ‘Als je maar niet de hele tijd die afschuwelijke Frank Sinatra in de auto draait,’ zegt de dochter van Robbert Dilling, de held van Wolkers’ roman *Gifsla*. ‘Bij dat bronstige gebalk kan ik echt niet van het landschap genieten.’ ‘Wat is er nou weer mis met Sinatra,’ zei hij verongelijkt. ‘dat er van mij niets deugt dat is nog tot daar aan toe maar... Jij bent vandaag met je verkeerde been uit bed gestapt. Het swingt toch lekker.’ ‘Ach man, Charlie Parker, die swingt. Die Sinatra van jou is gewoon geruitejasjesromantiek.’

Tijdens zijn late leven keerde Wolkers terug naar de klassieken. Toen hij in 1980 met Karina op Texel was gaan wonen en zij beviel van de tweeling Bob en Tom hoorde muziek bij de